

Sebastian Bischoff, *Kriegsziel Belgien: Annexionsdebatten und nationale Feindbilder in der deutschen Öffentlichkeit, 1914-1918*. Historische Belgienforschung 4 (Münster: Waxmann, 2018, 330 pp., ISBN 9783830937050).

De Duitse inval in het neutrale België in augustus 1914 was een cruciaal moment in de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, al helemaal voor het toenmalige publieke debat over die oorlog. De gewelddadige schending van de onzijdigheid van het Belgische koninkrijk was aan geallieerde zijde een belangrijk mobiliserend argument. Aan de retoriek van de geallieerden over ‘*poor little Belgium*’ is dan ook al het nodige onderzoek gewijd. Welke plaats België innam in het Duitse publieke debat was tot dusver veel minder systematisch onderzocht. Er is veel bekend over de Duitse politiek ten aanzien van het bezette België, en dan in het bijzonder over de *Flamenpolitik* die het keizerrijk er opzette. De Duitse historicus Sebastian Bischoff vult echter een belangrijke lacune door te onderzoeken hoe er tijdens de Eerste Wereldoorlog over België geschreven werd in een reeks heel diverse Duitse publicaties. Hij neemt daarbij niet alleen de opiniepers van uiteenlopende ideologische obediëntie in de analyse op, maar ook theaterstukken en stationsromannetjes. Daarnaast heeft hij oog voor klassieke bronnen als parlementaire stukken en memoires van politici. Bischoff is echter het meest vernieuwend wanneer hij zich baseert op zijn indrukwekkende perscorpus.

Voor de twee belangrijkste luiken van zijn analyse, de genese van nationale vijandbeelden en het debat over de annexatie van België, komt Bischoff tot belangwekkende conclusies. Gewapend met sociologische inzichten over de constructie van vijandbeelden, reconstrueert Bischoff overtuigend hoe in de brede Duitse opinie het beeld van de ‘wilde’ gewelddadige Belgen ontstond. In het ontstaan van dat beeld speelde de verontwaardiging over de vermeende *franc-tireurs* of vrijeschutters zoals verwacht een grote rol. Minder voor de hand liggend is Bischoffs vaststelling dat ook het relaas over de uitwijzing van Duitse migranten uit België bij de inval een groot gewicht had. Het beeld van de ‘bestiale’ Belgen zou ook het bezettingsbestuur sterken in zijn opvatting dat België een dwingende Duitse hand nodig had. Die beeldvorming over het ‘wilde’ België interpreteert Bischoff terecht als een indicatie dat ook in het Duitse Rijk koloniale referenties een groot gewicht kenden, met het verschil dat het uitgesproken racisme tegen Belgen ontbrak.

De voornaamste vaststelling van Bischoff is hoe wijdverspreid de opvatting bij de politieke en intellectuele elites in Duitsland was dat België na de oorlog op de een of andere manier in Duitse handen moest blijven.

Die wens België blijvend te controleren werd in brede kring noodzakelijk geacht om Duitslands status als wereldmacht te verzekeren. Zelfs binnen de Sozialdemokratische Partei Deutschlands waren tegen de officiële partijlijn in duidelijk expansionistische geluiden te horen jegens België. Over de vorm die de blijvende Duitse controle over België moest aannemen bestond dan wel discussie, over het principe veel minder, afgezien van een beperkte minderheid die zich resoluut uitsprak tegen de inval en daaropvolgende bezetting.

Bischoffs omvattende kijk op het Duitse expansionisme met betrekking tot België biedt ook een verfrissend perspectief op de historiografie over de *Flamenpolitik*. Door die *Flamenpolitik* nadrukkelijk te analyseren als een – weliswaar belangrijk – onderdeel van een breder imperialistisch project komt die in een ander licht te staan dan wanneer historici er exclusief op inzoomen. Zo haalden de pangermanisten volgens Bischoff vanaf 1917 de Groot-Duitse kaart weer openlijk boven ten aanzien van België aangezien het activisme, de Vlaams-nationalistische collaboratiebeweging, een te zwak broertje was gebleken. Aangezien het perspectief op een Duitsgezind autonoom Vlaanderen een begoocheling bleek te zijn, werd het annexionisme niet langer omzwachteld. Betreurenswaardig is wel dat de auteur nauwelijks gebruik maakt van het Belgische onderzoek over de *Flamenpolitik* en het activisme. Belangrijke auteurs als Daniël Vanacker en vooral Lode Wils haalt hij eenvoudigweg niet aan. Bruno Yammine wordt wel vermeld in de bibliografie, maar nauwelijks daadwerkelijk gebruikt. Die veronachtzaming leidt soms tot wat wankele passages over de Vlaamse beweging. Zo suggereert hij op bladzijde 218 ten onrechte dat de meerderheid binnen de Vlaamse beweging begin 1917 vermoedelijk op een federalistische lijn stond, terwijl dat enkel waar was voor de collaborerende activistische minderheid, maar niet voor de beweging als geheel. Gezien de Duitse focus van deze studie is het gebrek aan kennis over de Vlaamse beweging nog niet het ergste.

Bezwaarlijker is dat hij ook de bijdragen van Belgische historici over de Duitse politiek ten opzichte van België negeert. Bischoff stelt bijvoorbeeld met grote stelligheid dat België voor het Duitse Keizerrijk politiek van ondergeschikt belang was vóór de Eerste Wereldoorlog begon. Die stelling staat haaks op de centrale these van Yammines belangrijke boek *Drang nach Westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)* (2011). Yammine stelt daarin dat invloedrijke imperialistische drukkingsgroepen in Duitsland in de decennia voor de oorlog bijzondere belangstelling ontwikkelden voor de Nederlanden, waarbij koele berekening en *völkische* ideeën van bloedverwantschap tussen Germaanse volkeren naadloos in elkaar overgingen. Bischoff kan het natuurlijk oneens zijn met Yammine, maar hij kan niet zomaar aan zijn these voorbijgaan. Ten gronde zijn er in Bischoffs boek tal van elementen te vinden die alvast een van de centrale stellingen van Yammine staven, namelijk dat de houding van vele Duitsers tegenover België tijdens de Eerste Wereldoorlog fundamenteel getekend was door de

völkische ideologie. Bischoff geeft zelf aan hoezeer het raciale prisma van bloedverwantschap, of gebrek daaraan, de Duitse perceptie van België tijdens de Eerste Wereldoorlog kleurde. De grondslag voor die *völkische* kijk op België moet dan ook al voor de oorlog gelegd zijn.

Kriegsziel Belgien vormt samen met de recente boeken van Jakob Müller (*Die importierte Nation. Deutschland und die Entstehung des flämischen Nationalismus 1914 bis 1945*, 2020) en Yammine een heuse golf aan vernieuwende werken die de kennis over het Duitse beleid ten aanzien van België voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog grondig verdiept hebben. Interessant genoeg spreken die drie auteurs elkaar op belangrijke punten tegen. Het laat zich dus aanzien dat de vruchtbare confrontatie van betrokken werken nieuwe onderzoeksvragen zal oproepen.

Antoon Vrints, Universiteit Gent